

Mona Chollet

Čarodejnice

Nezlomná sila žien

INAQUE

Preklad
Aňa Ostrihoňová

Mona Chollet

ČARODEJNICE

Nezlomná sila žien

Mona Chollet

SORCIÈRES, LA PUISSANCE INVAINCUE DES FEMMES

COPYRIGHT © Editions La Découverte, Paris, 2018

TRANSLATION © Aňa Ostrihoňová 2024

COPYEDITING Jana Obert

COVER © Arriba!

Slovak edition © Inaque 2024

Printed in the Slovak Republic

ISBN 978-80-8207-265-8

ISBN e-book 978-80-8207-266-5

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať so zámerom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Mona Chollet
ČARODEJNICE

Nezlomná sila žien

INAQUE

„Nie je potrebné pripojiť sa k WITCH.
Ak ste žena a odvážite sa
nazrieť do svojho vnútra,
ste čarodejnica.“

Manifest WITCH
(Medzinárodné ženské
terroristické sprisahanie z pekla),
New York 1968

DEDIČKY

ÚVOD

Samozrejme, jedna sa našla aj v *Snehulienke* Walta Disneyho: so šedivými vlasmi pod čiernou kapucňou, s nosom zdobeným bradavicou, s prhlúplým úšklabkom, ktorý odhaľoval jediný zub v dolnej čelusti, s hustým obočím nad šialenými očami, zvýrazňujúcimi jej zákerný výraz. Najviac však moje detstvo nepoznačila táto čarodejnica, ale Floppy Rozviata.

Floppy sa objavuje v príbehu *Zámok ukradnutých detí* švédskej autorky Marie Gripenovej (1923 – 2007), ktorý sa odohráva vo vymyslenej severskej krajine. Floppy žije v dome na vrchole kopca chránenom veľmi starou jabloňou, ktorej silueta, viditeľná už z diaľky, sa črtá na oblohe. Miesto je pokojné a krásne, ale obyvatelia susednej dediny sa ho stránia, pretože tu kedysi stála šibenica. V noci sa v okne mihoce slabá žiara, keď stará žena tká a rozpráva sa so svojím jednookým havranom Mudrcom, skláňajúc sa nad Studňou múdrosti. Viac ako čarodejnícke schopnosti na mňa zapôsobilo, čo z nej vyžarovalo: hlboký pokoj, tajomstvo a jasnozrivosť.

Fascinoval ma spôsob, akým bol opísaný jej vzhľad. „Von vždy vychádzala zahalená do veľkého tmavomodrého pláštá so širokým golierom, ktorý jej vo vetre vial a obtáčal sa okolo hlavy“ –

odtiaľ prezývka „Rozviata“. „Nosila aj smiešny klobúk. Jeho mäkký okraj bol posiaty kvetmi, padajúcimi z vysokého fialového špicu ozdobeného motýľmi.“ Každý, kto jej skrížil cestu, bol ohromený leskom jej modrých očí, ktoré sa „neustále menili a mali nad ľuďmi skutočnú moc“. Možno práve obraz Floppy Rozviatej ma pripravil na to, aby som neskôr, keď som sa začala zaujímať o módu, ocenila impozantné kreácie Yohjiho Yamamota, jeho vrecovité šaty a obrovské klobúky, akési látkové útočisko, protiklad prevládajúceho estetického modelu, podľa ktorého by dievčatá mali odhaľovať čo najviac pokožky a tvarov.¹ Floppy zostala v mojej pamäti ako talizman, ktorý uchoval spomienku na to, aká by mohla byť žena *postavou*.

Páčil sa mi aj jej osamelý život a vzťah ku komunitě, od ktorej mala zároveň odstup. „Kopec, na ktorom stojí jej dom,“ píše Maria Gripeová, „akoby chránil dedinu, akoby sa ukrývala pod jeho krídlami.“ Čarodejnica tká neobyčajné koberce: „Sediac pri krosnách premýšľala nad dedinčanmi a ich životom. A to tak veľmi, že jedného krásneho rána zistila, že dopredu vie, čo sa s nimi stane, hoci dovtedy o tom ani len netušila. Naklonená nad svojou prácou dokázala čítať ich budúcnosť v kresbách, ktoré prirodzene vznikali pod jej prstami.“ Jej prítomnosť v uliciach, akokoľvek zriedkavá a prchavá, je pre tých, ktorí ju zočia, znamením nádeje: za prezývku – jej skutočné meno nikto nepozná – vďaka skutočnosti, že sa nikdy neobjavuje počas zimy a že jej opätovné zjavenie sa je istým znamením blížiaceho sa príchodu jari, aj keď

v ten deň teplomer stále ukazuje „tridsať stupňov pod nulou“.

Dokonca aj zlovestné čarodejnice – striga v *Jankovi a Marienke* alebo baba Jaga v ruských rozprávkach, ktorá číha vo svojom domčeku posadenom na stračej nôžke – vo mne vždy evokovali viac vzrušenia ako odporu. Rozvíjali predstavivosť, vyvolávali vo mne zimomriavky slastného strachu, dodávali mi pocit dobrodružstva a otvárali dvere do iných svetov. Počas prestávok na základnej škole sme s kamarátmi lovili čarodejnicu, ktorá sa usídlila za kríkmi na ihrisku, pričom sme sa museli spoliehať sami na seba, čeliac nepochopiteľnému flegmatizmu učiteľského zboru. Hrozba koketovala so zvedavosťou. Zrazu sa nám zdalo, že všetko je možné, a možno aj to, že neškodná príťažlivosť a švitorivá láskavosť nie sú jediným možným osudom žien. Bez tohto opojenia by detstvu chýbala chuť. Ale s príchodom Floppy Rozviatej sa pre mňa čarodejnica definitívne stala pozitívnou postavou. To ona mala posledné slovo, ona prinútila záporné postavy vyžrať si to. Ponúkala potešenie z pomsty protivníkovi, ktorý vás podcenil – trochu ako Fantômette, ale skôr silou mysle než gymnastickými schopnosťami v trikote, čo mi vyhovovalo, pretože som neznášala šport.² Floppy mi vnukla myšlienku, že byť ženou môže znamenať oplývať mimoriadnou silou, zatiaľ čo dovtedy mi nejasné dojmy naznačovali opak. Odvtedy slovo „čarodejnica“, kdekoľvek som naň narazila, priťahovalo moju pozornosť, akoby vždy predznamenávalo silu, ktorá by mohla byť moja. Vznáša sa nad ním prekypujúca energia. Vyvolá-

va dojem akéhosi prízemného poznania, životnej sily, nahromadených skúseností, ktorými oficiálne poznanie pohŕda alebo ich potláča. Páči sa mi aj predstava umenia, ktoré celý život neúnavne zdokonaľujete, venujete sa mu a chráni vás pred všetkým, alebo takmer pred všetkým, hoci len vášňou, ktorú doň vkladáte. Čarodejnica stelesňuje ženu oslobodenú od všetkej nadvlády, všetkých obmedzení, je ideálom, o ktorý sa treba usilovať, ukazuje cestu.

OBEŤ MODERNITY, NIE STAROVEKU

Trvalo mi prekvapivo dlho, kým som si uvedomila, aká nepochopená je príťažlivá predstava supermocnej hrdinky spojená s čarodejnicami v kultúrnej produkcii. Skôr než sa slovo „čarodejnica“ stalo podnetom pre fantáziu alebo čestným titulom, bývalo totiž najhorším znakom hanby, falošným obvinením, ktoré viedlo k mučeniu a smrti desiatok tisíc žien. V kolektívnom vedomí zaberajú hony na čarodejnice, ku ktorým v Európe dochádzalo najmä v 16. a 17. storočí, zvláštne miesto. Procesy s čarodejnicami boli založené na extravagantných obvineniach – lietanie po nociach, aby mohli ísť na sabat, paktovanie a kopulácia s diablom –, ktoré akoby ich vtáhovali do sféry nereálnosti a vytrhávali z historických koreňov. Prvé známe vyobrazenie ženy letiacej na metle na okraji rukopisu Martina Le Franca *Le Champion des dames* (1441 – 1442) nám dnes pripadá na prvý pohľad ľahkovážne a fraškovité, akoby pochádzalo z filmu Tima Burtona či z úvodnej zvučky k seriálu *Bewitched*, prípadne slúžilo ako halloween-

ska dekorácia. A predsa, keď sa okolo roku 1440 objavila, predznamenalala stáročia utrpenia. Historik Guy Bechtel v súvislosti so vznikom sabatu poznamenáva: „Táto veľká ideologická báseň zabila mnohých.“³ Pokiaľ ide o sexuálne mučenie, zdá sa, že jeho realita sa rozplynula v sadistických obrazoch a znepokojivých emóciách, ktoré vyvoláva.

V roku 2016 Múzeum Sint-Janshospitaal v Bruggách venovalo výstavu „Bruegelovým čarodejniciam“, pričom flámsky majster bol prvým maliarom, ktorý sa tejto téme venoval. Na paneli boli zobrazené mená desiatok žien z mesta, ktoré boli upálené ako čarodejnice na verejnom priestranstve.

„Mnoho ľudí v Bruggách stále nosí tieto priezviská a pred návštevou výstavy nevedeli, že ich predok mohol byť obvinený z čarodejníctva,“ uviedol riaditeľ múzea v dokumentárnom seriáli *Po stopách Bruegelových čarodejnic*. Povedal to s úsmevom, akoby nájsť v rodokmeni nevinnú ženu zabitú na základe šialených obvinení bola pekná anekdota, ktorú môžete rozprávať svojim priateľom. A človek sa pýta: o akom inom masovom zločine, dokonca aj veľmi starom, môžete hovoriť s takýmto úsmevom na tvári?

Hon na čarodejnice pomohol formovať náš svet, niekedy vyhladil celé rodiny, vytvoril vládu teroru a nemilosrdne potláčal určité správanie a praktiky, ktoré považoval za neprípustné. Keby sa nekonali, pravdepodobne by sme žili v úplne iných spoločnostiach. Hovoria nám veľa o rozhodnutiach, ktoré sa prijímali, o cestách, ktoré sa uprednostňovali, aj o tých, ktoré sa odsudzovali.

Napriek tomu sa im odmietame pozrieť do tváre. Dokonca aj keď akceptujeme realitu tejto dejinnej epizódy, nachádzame spôsoby, ako sa od nej dištancovať. Často sa napríklad dopúšťame chyby, keď ju situujeme do stredoveku a vykresľujeme ako vzdialenú a obskúrnu epochu, s ktorou nemáme nič spoločné, zatiaľ čo veľké hony na čarodejnice sa konali v období renesancie – začali sa okolo roku 1400 a na sile nabrali najmä od roku 1560. Popravy sa konali ešte koncom 18. storočia, ako napríklad poprava Anny Göldiovej, ktorá bola sťatá v roku 1782 v Glarise vo Švajčiarsku. Čarodejnica, ako píše Guy Bechtel, „bola obeťou moderny a nie staroveku“.⁴

Podobne sa prenasledovanie často pripisuje náboženskému fanatizmu zvrátených inkvizítorov. Inkvizícia, ktorá sa v prvom rade zaoberala kacírmi, však lovila čarodejnice len veľmi málo, drvivú väčšinu rozsudkov vyniesli civilné sudy. Keď išlo o čarodejníctvo, laickí sudcovia sa ukázali „krutejší a fanatickejší ako Rím“.⁵ Toto rozlišovanie malo len veľmi relatívny význam vo svete, kde neexistovala žiadna možná alternatíva k náboženskej viere. Dokonca ani tých niekoľko hlasov, ktoré sa vyslovili proti prenasledovaniu, ako napríklad hlas lekára Jeana Wiera, ktorý v roku 1563 odsúdil „krvипreľevanie nevinných“, nepochybňovalo existenciu diabla. Pokiaľ ide o protestantov, napriek ich obrazu väčšej racionality prenasledovali čarodejnice s rovnakým zápalom ako katolíci. Návrat k doslovnému výkladu Biblie, ktorý presadzovala reformácia, nepodporoval milosrdenstvo – práve naopak. V Ženeve za Kalvína

popravili tridsaťpäť „čarodejníc“ v mene dvoch riadkov z knihy Exodus, ktoré zneli: „Čarodejnicu nenecháš nažive.“ Netolerantná atmosféra tej doby, krvavé orgie náboženských vojen – v Paríži bolo v Deň svätého Bartolomeja v roku 1572 zabitých tritisíc protestantov – podnecovali krutosť oboch strán voči čarodejniciam.

Práve preto, že nám hon na čarodejnice niečo hovorí o našom svete, máme výborné dôvody, prečo sa mu nepozerať do tváre. Odvážiť sa urobiť to znamená konfrontovať sa s najzúfalejšou tvárou ľudstva. Hony na čarodejnice totiž ilustrujú zarytú snahu spoločností pravidelne určovať obetného baránka za svoje nešťastia a uzatvárať sa do špirály iracionality, neprístupnej akýmkoľvek rozumným argumentom, až kým nahromadenie nenávistných prejavov a nepriateľstvo, ktoré sa stalo posadnutosťou, neospravedlní použitie fyzického násilia, vnímaného ako legitímna obrana tela spoločenstva. Povedané slovami Françoise d'Eaubonne, ilustrujú ľudskú schopnosť „rozpútať masaker argumentáciou hodnou šialenca“.⁶ Démonizácia žien ako čarodejníc mala veľa spoločného s antisemitizmom. Používali sa pojmy ako čarodejnícky „sabat“ alebo „synagóga“, podobne ako židia boli podozrievané zo sprisahania s cieľom zničiť kresťanstvo a rovnako ako židia boli zobrazované ako osoby s krivými nosmi. V roku 1618 znudený úradník na poprave neďaleko Colmaru nakreslil obvinenú na okraj svojej správy: zobrazil ju s tradičnou židovskou pokrývkou hlavy, „s pajesami, obklopenú Dávidovými hviezdami“.⁷

Ako to už býva, obetný baránok, ktorý zďaleka

nebol dielom nevzdelanej luzy, pochádzal z horných, vzdelaných vrstiev. Zrod mýtu o čarodejniciach sa zhruba zhoduje so zrodom tlače v roku 1454, ktorá v ňom zohrala zásadnú úlohu. Bechtel ju opisuje ako „mediálnu operáciu“, ktorá „využívala všetky vtedajšie informačné kanály“: „knihy pre tých, ktorí čítali, kázne pre ostatných a pre všetkých rôzne druhy zobrazení“. Dielo dvoch inkvizítorov, alsaského rodáka Henricha Instito-risa (alebo Heinricha Krämera) a v Bazileji narodeného Jakoba Sprengera, *Kladivo na čarodejnice (Malleus maleficarum)*, vydané v roku 1487, sa pri-rovnáva k *Mein Kampf* Adolfa Hitlera. Kniha bola dotlačaná asi pätnásťkrát a počas veľkých honov sa po celej Európe distribuovalo tridsaťtisíc vý-tlačkov: „Počas tohto ohnivého obdobia ju budú sudcovia používať vo všetkých procesoch. Budú klásť otázky z *Kladiva* a počúvať odpovede z *Kla-diva*.“⁴⁸ To stačí na to, aby sa rozbila naša mierne zidealizovaná predstava o prvom použití tlače! *Kladivo na čarodejnice* podnietilo kolektívnu ha-lucináciu tým, že dodalo vierohodnosť myšlienke bezprostrednej hrozby, ktorá si vyžaduje použitie vý-nimočných prostriedkov. Jeho úspech podnietil vznik povolania démonológa, ktorý živil skutočný vydavateľský priemysel. Autori týchto diel – ako napríklad francúzsky filozof Jean Bodin (1530 – 1596), ktorého text pripomína bludy šialenca – boli v skutočnosti učenci a uznávaní ľudia, ako zdôrazňuje Bechtel: „Aký kontrast s dôverčivos-ťou a brutalitou, ktorú všetci prejavovali vo svo-jich démonologických odhaleniach.“

ODSEKNITE VŠETKY VYČNIEVAJÚCE HLAVY

Z týchto príbehov mrazí a ešte viac z nich mrazí ženy. Je pravda, že za čarodejníctvo bolo popravených mnoho mužov, ale v centre prenasledovania bola mizogýnia. V knihe *Kladivo na čarodejnice* sa tvrdí, že „čarodejníci sú bezvýznamní“. Jej autori sú presvedčení, že keby „zlo v ženách neexistovalo – nespomínajúc ich čarodejnícke činy –, vo svete by nebolo množstvo nebezpečenstiev“. Slabé na tele i na duchu, hnané neukojiteľnou túžbou po žiadostivosti, mali byť ľahkou korisťou pre diabla. V súdnych procesoch predstavovali v priemere osemdesiat percent obžalovaných a osemdesiatpäť percent odsúdených.⁹ Boli tiež bezmocnejšie voči súdnej mašinérii: vo Francúzsku tvorili muži dvadsať percent obvinených, ale stáli za päťdesiatimi percentami odvolacích konaní pred francúzskym parlamentom. Kým predtým súdy odmietali akceptovať ich svedectvá, európske ženy získali v očiach zákona status svojprávnych subjektov až vtedy, keď boli hromadne obvinené z čarodejníctva.¹⁰ Hon, ktorý sa viedol v rokoch 1587 až 1593 v dvadsiatich dvoch dedinách v okolí nemeckého Trieru – rodisku a epicentre honu na čarodejnice spolu so Švajčiarskom –, bol taký krutý, že v dvoch z nich zostala nažive len jedna žena, pričom celkovo bolo upálených 368 žien. Celé rody boli zlikvidované: obvinenia proti Magdeliane Denasovej, upálenej v Cambrésis v roku 1670 vo veku sedemdesiatich siedmich rokov, neboli veľmi jasné, ale jej teta, matka a dcéra už boli popravené a čarodejníctvo sa považovalo za dedičné.

Vyššie vrstvy boli dlho ušetrené obvinením, a keď

sa k nim konečne dostali, procesy rýchlo utíchli. V minulosti politickí nepriatelia niektorých významných osobností niekedy udávali ich dcéry alebo manželky z čarodejníctva, pretože to bolo jednoduchšie ako na nich priamo zaútočiť, ale drvivá väčšina obetí patrila k nižšej vrstve. Ocitli sa v rukách čisto mužských inštitúcií: vyšetrovateľov, kňazov alebo kazateľov, učiteľov, dozorcov, sudcov a katov. Viete si predstaviť ich paniku a utrpenie, najmä preto, že tejto skúške čelili spravidla v úplnej samote. Ich mužskí rodinní príslušníci sa ich len zriedkakedy prišli zastať, ba dokonca sa neraz pridali k obviňovaniu. U niektorých sa táto zdržanlivosť vysvetľovala strachom, keďže „zločin“ väčšiny obvinených mužov spočíval v „intímnostiach s čarodejnicami“. Iní využili rozšírenú atmosféru podozrievania, „aby sa zbavili nechcených manželiek alebo milieniek, prípadne aby zabránili pomste tých, ktoré zviadli alebo znásilnili“, vysvetľuje Silvia Federiciová, podľa ktorej „tieto roky teroru a propagandy zasiali semienka hlbokého psychologického odcudzenia mužov od žien“.¹¹

Niektoré z obvinených boli zároveň čarodejnice a liečiteľky, čo je pre naše oči nepríjemná kombinácia, ale v tom čase sa to považovalo za samozrejmosť. Odriekali alebo prelamovali kúzla, pripravovali obklady a elixíry, ale taktiež sa starali o chorých a zranených, prípadne pomáhali ženám pri pôrode. Predstavovali jediné útočisko, na ktoré sa ľudia mohli obrátiť, a vždy boli rešpektovanými členkami komunity, až kým sa ich činnosť nezačala považovať za diabolské činy. V širšom meradle

však každá vyčnievajúca ženská hlava mohla viesť k záujmu lovca čarodejníc. Odvrávanie susedovi, hlasné rozprávanie, silná povaha alebo uvedomenie si sexuálnej príťažlivosti: akékoľvek vybočenie stačilo na to, aby ste sa ocitli v nebezpečnosti. Podľa logiky známej ženám všetkých čias sa každé správanie a jeho opak mohli obrátiť proti vám: podozrivé bolo príliš často vynechávať omšu, ale aj nikdy ju nevymeškať; podozrivé bolo pravidelne sa stretávať s priateľmi, ale aj viesť príliš osamelý život...¹² Dobré to vystihuje skúška topením. Ženu hodili do vody: ak sa utopila, bola nevinná, ak vyplávala, bola čarodejnica a musela byť popravená. Mechanizmus „odmietnutia almužny“ je dnes tiež veľmi častý: bohatí ľudia, ktorí odmietli podanú ruku žobráčky a potom ochoreli alebo ich postihlo nejaké nešťastie, ju rýchlo obvinili, že ich začarovala, a tak na ňu preniesli nejasný pocit viny. V iných prípadoch nachádzame logiku obetného baránka v jeho najčistejšej podobe: „Lode na mori majú problémy? V Belgicku chytili Dignu Robertovú, upálili ju a vystavili na koleso (1565). Mlyn pri Bordeaux sa zasekol? Tvrdí sa, že Jeanne Noalsová, známa ako Gache, ho ‚zasekla‘ (1619).“¹³ Je jedno, že išlo o úplne neškodné ženy: ich spoluobčania boli presvedčení, že majú neobmedzenú moc škodiť. V Shakespearovej *Búrke* (1611) sa otrokovi Kalibanovi hovorí, že jeho matka „bola mocná čarodejnica“, a François Guizot vo svojom preklade z roku 1864 napísal: „Vo všetkých starých obvineniach z čarodejníctva v Anglicku neustále nachádzame epiteton *mocná (strong)* spojený so slovom čarodejnica (*witch*) ako oso-

bitnú a rozširujúcu kvalifikáciu. Súdy boli nútené proti všeobecnej mienke rozhodnúť, že slovo *strong* k obvineniu nič nepridáva.“

Mať ženské telo môže postačiť na to, aby ste sa stali podozrivou. Po zatknutí boli obvinené vyzlečené donaha, oholené a odovzdané „pichačovi“, ktorý na povrchu aj vnútri ich tela starostlivo hľadal diablove znamenia, pričom do nich pichal ihly. Každá škvrna, jazva alebo nepravidelnosť sa mohla použiť ako dôkaz, takže je ľahké pochopiť, prečo boli hromadne odsudzované najmä staršie ženy. Toto znamenie malo byť necitlivé na bolesť, ale mnohé väzenkyne boli také šokované porušením svojej intimity – celkovým znásilnením –, že čiastočne zamdleli, a preto na pichnutie nereagovali. V Škótsku „pichači“ dokonca prechádzali dedinami a mestami a ponúkali, že odhalia čarodejnice, skrývajúce sa medzi ich obyvateľmi. V roku 1649 si anglické mesto Newcastle-upon-Tyne najalo jedného z týchto mužov pod príslubom dvadsiatich šilingov za každú usvedčenú ženu. Tridsať žien odviedli na radnicu a vyzliekli ich donaha. Väčšina z nich – aké prekvapenie – bola uznaná vinnou.¹⁴

„Tak ako pri čítaní novín som sa o ľudskej krutosti dozvedela viac, ako by som si priala,“ priznáva Anne L. Barstowová v úvode svojej štúdie o európskych honoch na čarodejnice.¹⁵ A skutočne, opis mučenia je neznesiteľný: vykĺbené kĺby, telá spálené sedením na rozžeravenom kove, rozdrvené kosti na nohách. Démonológovia odporúčajú nenechať sa dojímať slzami, ktoré sa pripisujú diabolskému triku a sú nevyhnutne

predstierané. Lovci čarodejníc sú posadnutí ženskou sexualitou a zároveň ich desí. Vyšetrovatelia sa neúnavne pýtajú obvinených, „aký mal diabol penis“. *Kladivo na čarodejnice* tvrdí, že majú moc nechať zmiznúť mužské pohlavné orgány a že ich celé zbierky uchovávajú v škatuliach alebo vo vtáčích hniezdach, kde sa zúfalo krútia (žiadne sa však nikdy nenašli). Falický tvar metly, na ktorej letia, okrem toho, že ide o prevrátený symbol domácnosti, svedčí o ich sexuálnej slobode, lebo na nej sedia obkročmo. Sabat je vnímaný ako miesto nespútanej, nekontrolovanej sexuality. Mučitelia si užívali absolútnu nadvládu nad väzňami, a tak mohli dať voľný priechod svojmu voyeurizmu a sexuálnemu sadizmu. Keď sa v cele nájde uškrtená väzenkyňa, hovorí sa, že si diabol prišiel vziať späť svojho sluhu. V čase popravy už mnohé odsúdené nedokážu ani stáť vzpriamene. Ale aj keď sa im ulaví, že mučitelia skončili, stále musia čeliť krutej smrti. Démonológ Henry Boguet rozpráva o konci Claudy Jamovej-Guillaumovej, ktorá našla silu trikrát uniknúť hranici. Kat porušil svoj sľub, že ju uškrtí skôr, ako k nej dorazia plamene. Prinútila ho dodržať slovo: tretíkrát ju zrazil do bezvedomia, v ktorom zomrela.

POPIERANÝ ALEBO UCTIEVANÝ PRÍBEH

Zdá sa ťažké nevyvodiť záver, že hon na čarodejnice bol vojnou proti ženám. A predsa... Carol F. Karlsenová, odborníčka na procesy s čarodejnicami v Novom Anglicku, vyjadruje ľútosť nad tým, že v početných publikáciách, vedeckých aj všeobecných, ktoré v roku 1992 pripomenuli

300. výročie salemských procesov s čarodejnicami, bol „prístup z hľadiska rodovej rovnosti ignorovaný, banalizovaný alebo nepriamo spochybňovaný“.¹⁶ V tomto smere Anne L. Barstowová považuje „za rovnako výnimočné ako samotné udalosti“ vytrvalé popieranie historikov, že hon na čarodejnice bol „explóziou mizogynie“.¹⁷ Uvádza ohromujúce úskoky, ktoré jej kolegovia a kolegyne niekedy musia podstúpiť, aby popreli závery vyplývajúce z ich vlastného výskumu. Sám Guy Bechtel ponúka názorný príklad, keď sa po podrobnom opise „démonizácie žien“, ktorá predchádzala honom na čarodejnice, pýta: „Znamená to, že antifeminizmus vysvetľuje upaľovanie na hranici?“ A rozhodne si odpovedá: „Určite nie.“ Na podporu tohto záveru sa odvoláva na pomerne slabé argumenty: po prvé, „upaľovali sa aj muži“, a po druhé, „protiženské postoje – ktoré sa rozvinuli koncom 13. storočia – časovo dosť predchádzajú upaľovaniu“. No zatiaľ čo niektorí muži prišli o život pre udanie „posadnutých“ žien, ako v známych prípadoch Louduna a Louviersa, väčšina z nich – ako sme už povedali – bola obvinená z čarodejníctva len pre spojenie so ženami alebo sekundárne, pričom tento zločin sa pridal k iným obvineniam. Pokiaľ ide o skutočnosť, že protiženské postoje sa vytvorili dávnejšie, možno to považovať za potvrdenie rozhodujúcej úlohy, ktorú tu zohrali. Zdá sa, že stáročia nenávisti a tmárstva vyvrcholili výbuchom násilia zrodeného zo strachu z nárastu miesta, ktoré ženy zaujímali v spoločenskej sfére.¹⁸

Jean Delumeau vidí v diele Alvára Pelaya *De*